

Σχολικές γιορτές και διαπολιτισμική εκπαίδευση στην Ελλάδα

Καρούμπαλη Ευγενία, εκπαιδευτικός μουσικής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, απόφοιτος του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

School celebrations of national anniversaries and multi-cultural education in Greece.

Greece is nowadays a multi-cultural society; nevertheless the school celebrations of (mainly) national anniversaries in Greece have virtually no cultural aspect. They should acquire a multi – cultural aspect.

At this paper it is described, how pieces of the Albanian culture (the majority of the emigrants in Greece comes from Albania) could be integrated in the school celebrations of national anniversaries.

Είναι γνωστό σε όλους μας ότι η Ελλάδα από χώρα αποστολής μεταναστών έχει γίνει πλέον χώρα υποδοχής μεταναστών. Ως εκ τούτου η Ελλάδα από μονοπολιτισμική κοινωνία έχει γίνει πολυπολιτισμική κοινωνία.

Ο μαθητικός πληθυσμός των ελληνικών σχολείων (τουλάχιστον των δημόσιων σχολείων) δεν είναι πια μονοπολιτισμικός. Η προέλευση των αλλοδαπών μαθητών των ελληνικών σχολείων είναι κυρίως από την Αλβανία και τις χώρες της τέως Ε.Σ.Σ.Δ. (Δαμανάκης 1997:185-188 και Μιτίλης 1998:103-108).

Οι σχολικές γιορτές με τη μορφή που είχαν αυτές παλαιότερα δεν καλύπτουν τις γενικότερες ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες της πολυπολιτισμικής πλέον ελληνικής κοινωνίας. Ως εκ τούτου αυτές πρέπει να εμπλουτιστούν με νέο υλικό για να καλύπτουν τις ανάγκες της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας.

Οι σχολικές γιορτές μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την ανάδειξη των κοινών πολιτισμικών στοιχείων των πληθυσμών που υπάρχουν στην ελληνική κοινωνία, πράγμα το οποίο αποτελεί μία από τις τρεις κύριες κατευθύνσεις της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (Γκόβαρης 2001: 77), η οποία κατά τον Reich πρέπει να αποτελεί διάσταση της γενικής παιδείας που παρέχει το σχολείο (Γκόβαρης 2001: 79). Η ανάδειξη των κοινών πολιτισμικών στοιχείων των πληθυσμών που υπάρχουν στην ελληνική κοινωνία στις σχολικές γιορτές (και όχι μόνο) ευαισθητοποιεί τόσο τους «ντόπιους» όσο και τους «ξένους» έτσι, ώστε να κυριαρχεί μεταξύ τους μία αμοιβαία ανοχή, κατανόηση, αναγνώριση και αποδοχή.

Στην παρούσα εργασία θα γίνει λόγος για την ανάδειξη κοινών πολιτισμικών στοιχείων της Ελλάδας και της Αλβανίας στις σχολικές γιορτές.

Σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία τα σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα πραγματοποιούν εορταστικές εκδηλώσεις την παραμονή των εθνικών επετείων της 28ης Οκτωβρίου και της 25ης Μαρτίου^[1] και κατά την επέτειο της εξέγερσης του Πολυτεχνείου στις 17 Νοεμβρίου^[2]. Η σχολική γιορτή των Χριστουγέννων στις 23 Δεκεμβρίου αναφέρεται στο Νόμο 6 του 1961, αλλά έκτοτε δεν υπάρχει κάποια εγκύκλιος του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων ή κάποιο Προεδρικό Διάταγμα που να την καθιερώνει. Στην πράξη αυτή λαμβάνει χώρα κατά κανόνα μόνο στα σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και κατ' εξαίρεση στα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Στην Αλβανία, τώρα, η 28η Νοεμβρίου είναι διπλή εθνική γιορτή: Συγκεκριμένα γιορτάζονται η απελευθέρωση της Αλβανίας από τους Τούρκους (στις 28 Νοεμβρίου 1912 η Αλβανία απελευθερώθηκε από την Οθωμανική Αυτοκρατορία) και από τους Γερμανούς (στις 28 Νοεμβρίου 1944 οι γερμανικές δυνάμεις κατοχής εγκατέλειψαν την Αλβανία).

Στον τομέα της παραδοσιακής μουσικής, εξ' άλλου, στη σημερινή νότια Αλβανία (νότια του ποταμού Shkumbim) και σε ορισμένα μέρη της Ηπείρου υπάρχουν πολυφωνικά τραγούδια. Η πολυφωνία αυτή δεν έχει καμία σχέση με την πολυφωνία της Ευρωπαϊκής Έντεχνης μουσικής. (Stockmann & Stockmann 1994, Περιστέρης, 1955/57, Λαογραφικό Αρχείο 1968: μη' – ν')

Είναι φανερό ότι υπάρχουν κοινά στοιχεία στις παραδοσιακές μουσικές της Ελλάδας και της Αλβανίας όπως επίσης ότι και οι δύο αυτές χώρες δοκιμάστηκαν τόσο από την Οθωμανική κυριαρχία, όσο και από τη Γερμανική κατοχή. Τα προαναφερθέντα στοιχεία μπορούν να αναδειχθούν στις σχολικές γιορτές με τους εξής τρόπους:

- Ακρόαση ελληνικών και αλβανικών παραδοσιακών τραγουδιών που κάνουν λόγο για τις κοινές δοκιμασίες που υπέστησαν οι δύο αυτοί λαοί από κοινούς κατακτητές.
- Τραγουδίσμα αλβανικών σχολικών τραγουδιών που κάνουν αναδεικνύουν την αξία του αγαθού της ελευθερίας και του αγώνα για αυτήν, πράγματα τα οποία χαρακτηρίζουν όχι μόνο τον Ελληνικό και Αλβανικό λαό αλλά όλους τους λαούς του κόσμου.
- Χρησιμοποίηση αποσπασμάτων από την αλβανική λογοτεχνία, τα οποία αναφέρονται στις δοκιμασίες που υπέστη ο Αλβανικός λαός από τους Οθωμανούς και τους Γερμανούς κατακτητές, στην αξία του αγαθού της ελευθερίας και του αγώνα για αυτήν. Εδώ τίθεται ο εξής πρακτικός περιορισμός: τα σχετικά λογοτεχνικά έργα θα πρέπει να είναι μεταφρασμένα στα ελληνικά.

Επιπλέον με την ακρόαση αλβανικών παραδοσιακών τραγουδιών οι μαθητές μπορούν να διακρίνουν κοινά στοιχεία μεταξύ της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής και της αντίστοιχης αλβανικής

Στη γιορτή της 28ης Οκτωβρίου γιορτάζεται το «ΟΧΙ» που είπε η Ελλάδα στη φασιστική Ιταλία. Πάντα όμως στην εν λόγω σχολική γιορτή γίνεται και μία αναφορά στη Γερμανική κατοχή που ακολούθησε. Παρακάτω εκτίθενται κάποιες προτάσεις, σχετικά με το πώς σε μια σχολική γιορτή της 28ης Οκτωβρίου είναι δυνατόν να γίνει λόγος για την Γερμανική κατοχή που υπέστη και η Αλβανία.

Ακρόαση του ριζίτικου τραγουδιού Χίτλερ[3] και ακρόαση ενός από τα ακόλουθα αλβανικά παραδοσιακά τραγούδια:

- Bir i tokes Kosovare[4]. Το τραγούδι αυτό είναι πολυφωνικό (από το Αργυρόκαστρο) και αναφέρεται στον ήρωα του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου Xheladin Beqiri.[5]
- Dy vajza – te dyja Labë[6]. Το τραγούδι αυτό είναι πολυφωνικό (από τη Χιμάρα) και κάνει λόγο για δύο γυναίκες, οι οποίες βασανίστηκαν μέχρι θανάτου από Ναζίστες.

Η χορωδία του σχολείου (αν βεβαίως υπάρχει[7]) θα μπορούσε να τραγουδήσει κάποιο από τα αλβανικά σχολικά τραγούδια Partizanë (Toçe 2003: 35), Partizani ne luft poshkonte (Toçe 2003: 49) και Kënga e Mine Pezës (Mullai 2003: 87) (ιδέ Παράρτημα).

Στη γιορτή της 25ης Μαρτίου γιορτάζεται η έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης του 1821. Πάντα όμως στη σχολική αυτή γιορτή γίνεται επίσης αναφορά σε προ του 1821 εξεγέρσεις των Ελλήνων εναντίον των Οθωμανών, με πιο χαρακτηριστική την πτώση του Σουλίου. Και στην Αλβανία έγιναν εξεγέρσεις εναντίον των Οθωμανών προ του 1912, με πιο χαρακτηριστική την εξέγερση του 1847.

Ακρόαση του αλβανικού παραδοσιακού τραγουδιού O ipari në Peshkëri[8]. Το τραγούδι αυτό είναι πολυφωνικό (από το Αργυρόκαστρο) και κάνει λόγο για τον Jaho Kumi, ο οποίος κρεμάστηκε από τους Οθωμανούς σε ένα δέντρο στο Peshkëri κατά τη διάρκεια της εξέγερσης του 1847 (Αωνύμου 2006). Ακρόαση του ελληνικού παραδοσιακού τραγουδιού Ο Χορός του Ζαλόγγου, το οποίο μπορεί να τραγουδηθεί και από τη χορωδία του σχολείου (εφ' όσον αυτή υπάρχει).

Κατά τη γιορτή της 25ης Μαρτίου θα μπορούσε να γίνει ανάγνωση ενός μικρού αποσπάσματος του μυθιστορήματος του Αλβανού συγγραφέα Ισμαήλ Κανταρέ Η Κόχη της ντροπής (Κανταρέ 1985)[9]. Επίσης θα μπορούσε να γραφτεί ένα μικρό θεατρικό έργο βασισμένο στο εν λόγω μυθιστόρημα (πάντα προσαρμοσμένο στην ηλικία των μαθητών).

Επιπλέον, στη γιορτή της 25ης Μαρτίου η χορωδία του σχολείου (αν σαφώς υπάρχει) θα μπορούσε να τραγουδήσει το αλβανικό σχολικό τραγούδι Per Mëmëdhenë (Mullai 2003: 19) (δείτε παράρτημα).

Στη σχολική γιορτή των Χριστουγέννων γίνεται συχνά λόγος για την πρωτοχρονιά, είτε μέσω αναφοράς ηθών και εθίμων είτε μέσω τραγουδιών για την πρωτοχρονιά. Στην Αλβανία τα παιδιά την ημέρα της πρωτοχρονιάς τραγουδάνε το τραγούδι Festa e Vitit Te Ri (Τοçe 2003: 27), το οποίο θα μπορούσε να τραγουδηθεί από τη χορωδία του σχολείου.

Κλείνοντας θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον κύριο Agim Mehmeti και την κυρία Anna Rapollari. Ο κύριος Mehmeti μου προμήθευσε τα Αλβανικά σχολικά τραγούδια και η κυρία Rapollari με βοήθησε στις μεταφράσεις από τα Αλβανικά στα Ελληνικά.

Βιβλιογραφία

Ανωνύμου, «Xheladin Beqiri» στην Nga Wikipedia, Enciclopedia e Lirë (http://sq.wikipedia.org/wiki/Xheladin_Beqiri - τελευταία πρόσβαση 22.03.2006).

Ανωνύμου, «Jaho Kumi» στην Nga Wikipedia, Enciclopedia e Lirë (http://sq.wikipedia.org/wiki/Jaho_Kumi - τελευταία πρόσβαση 22.03.2006).

Γκόβαρης, Χρήστος (2001), Εισαγωγή στην διαπολιτισμική εκπαίδευση, Αθήνα: Ατραπός

Δαμανάκης, Μιχάλης (επιμ.) (1997), Η εκπαίδευση των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα, διαπολιτισμική προσέγγιση, Αθήνα: Gutenberg Εγκύκλιος του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων με αριθμό Γ2/3352/09-11-1983

Εγκύκλιος του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων με αριθμό Γ1/1133/9.10.1997

Εγκύκλιος του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων με αριθμό Γ2/7026/19-12-2001

Κανταρέ, Ισμαήλ (Kadare, Ismail) (1985), Η Κόχη της ντροπής, μτφρ. Πόλλα Ζαχοπούλου – Βλάχου, Αθήνα: Ροές

Κόντης, Β. (2000), “Αλβανία”, εγκ. Πάπυρος, Larousse, Britannica, τ.6, σσ. 131-151, Αμαρούσιον Αττικής: Πάπυρος

Λαογραφικό Αρχείο (Ακαδημία Αθηνών) (1968), Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια (Μουσική Εκλογή), τόμος Γ’, Εν Αθήναις: Ακαδημία Αθηνών.

Μιτίλης, Αχιλλέας (1998), Οι μειονότητες μέσα στη σχολική τάξη, μία σχέση αλληλεπίδρασης, Αθήνα: Οδυσσέας.

Mullai, Kujtim, N. (2003), Edukata Muzikore 6, Për shkollën – 8 vjeçare, Tiranë: Shtëpia botuese e librit shkollor

Περιστερης, Σπυρίδων, Δ.,(1955/57), «Δημοτικά τραγούδια Δροπόλεως Βορείου Ηπείρου», Επετηρίς του Λαογραφικού Αρχείου, τ. 9/10, σ. 105 – 133, Εν Αθήναις: Ακαδημία Αθηνών

Προεδρικό Διάταγμα 104 / 1979

Προεδρικό διάταγμα 201 / 1998

Stockmann, Doris & Stockmann Erich (1994), “Albania”, The New Grove Dictionary of Music and Musicians (ed. Stanley Sadie, 1980 / 1994), London: Macmillan, vol.1, p. 197- 202.

Τοçe, Diana (2003), Edukata Muzikore 8, Për shkollën – 8 vjeçare, Tiranë: Shtëpia botuese e librit shkollor

Δισκογραφία

Ensemble vocal de Gjirokastër, Albanie, polyphonies vocals du pays lab. (Inedit, maison des cultures du monde, 1995) (W 260065).

Κρητική Μουσική Παράδοση - Οι πρωτομάστορες (Αεράκης, Κρητικό Μουσικό Εργαστήρι) (S.A. – 540)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Partizanë (Ο παρτιζάνος/αντάρτης)

*Malet me blerim mbuluar
plot me bukuri bum.
Dhe shqiponjat të bashkuar
dalin për liri!*

*Zëri partizan dëgjohet
dhe trëmb çdo armik bum.
Flamuri i kuq lart po çohet
ngo duart çelik!*

*Jemi trima partizanë
vdesim për liri bum.
Armiqt këtu vend skanë
rrofsh moj shqipëri!*

Τα βουνά έχουν ομορφύνει επειδή πολλοί αετοί^[10] ενωμένοι βγήκαν να πολεμήσουν για την ελευθερία. Οι φωνές των πολεμιστών ακούγονται δυνατά και φοβίζουν τον εχθρό [τους Ιταλούς]. Οι λεβέντες πολεμιστές δίνουν και τη ζωή τους για την ελευθερία.

Per Mëmëdhenë (Για τη μητέρα πατρίδα)

*Per Mëmëdhenë, per Mëmëdhenë
Vraponi, burra, se s'ka me prit.
Te vdesim sot ne, me besa - bese
Prane flamurit të kuq qe u ngrit.*

*Prane flamurit, prane flamurit,
Me shpatë zhveshur shqipëtarisht,
Per dheun' e babes edhe te burrit
Kemi me vdek sot burrërisht.*

*Ejani burra malit përpjete,
Duke u betuar vdekje a liri,
Se s'ka m' e ëmbël në këtë jetë,
Kur vdes shqiptari, për Shqipëri.*

Η πατρίδα καλεί τα παιδιά της να πολεμήσουν γι' αυτήν και να πεθάνουν γι' αυτήν. Ο θάνατος για την πατρίδα είναι γλυκός και είναι τιμή να πεθάνει κάποιος για αυτήν.

Kënga e Mine Pezës (Το τραγούδι της Mine Pezës)

*Ku e kam vajzën, ku e kam djalin
M' i kan mbyll në burg të zi.
Far' e fisin m' i kan tretur
Larg në ishuj n' Itali.*

*Ah, ju morët shpresëtime,
Mos mi çoni n' Itali,
Jo ata nuk kan' bër' krime
Për atdhe s' deshën robri.*

*U munduan për t' mirën tone,
Ta bëjn' jetën që ta g'zojm'.*

*Posht' terrori, jasht' zaptuesi!
Neve nënat nuk durojm'.*

*Të shkatërrojm' hekrat mizore,
Hidhet nëna sirrufe,
Mitralozi n'dorë tradhtare,
Rrëzoi nënën përmbi dhe.*

Η Mine Pezës ήταν μία μητέρα, της οποίας τα παιδιά αιχμαλωτίστηκαν από τους Ιταλούς με σκοπό να τα πάνε σε φυλακές στα νησιά της Ιταλίας. Το όχημα με τους αιχμαλώτους μπήκε στα Τίρανα και στο δρόμο η Mine Pezës παρακαλούσε τους Ιταλούς να αφήσουν τα παιδιά της (γιατί δεν έχουν κάνει κάποιο έγκλημα, παρά πολεμούσαν για την ελευθερία της πατρίδας) φωνάζοντας «Εξω Ιταλοί από την πατρίδα» και έτρεξε για να σώσει τα παιδιά της. Ένας Ιταλός στρατιώτης πυροβόλησε και σκότωσε τη Mine Pezës ενώ αυτή πλησίαζε τα παιδιά της. Ενώ έγινε το παραπάνω γεγονός υπήρχε πολύς κόσμος, που παρακολουθούσε το τι διαδραματίστηκε. Όλος ο παρευρισκόμενος κόσμος έκλαιγε ελπίζοντας για μια ελεύθερη πατρίδα. Υπάρχει και σχετικό κινηματογραφικό έργο με τον τίτλο Mine Pezës.

Partizani ne luft poshkonte

*Partizani ne luft poshkonte
ka marë pushkën me një dorë*

*Lamtumirë o nenë e babë
lamtumirë o motre e re*

*Ditë për ditë nëna priste
ndonjë lajmë prej djalit saj*

*Por nje ditë letra mbriti
e prej djalit ka ardh fjalë*

*Djali juaj ka mbaruar
me fashistët ka luftuar*

*Nena thoshte lumja unë
çmu vra djali për liri!!*

Ο Belo, ένα δεκατετράχρονο Αλβανός, φεύγει από το σπίτι του με ένα όπλο στα χέρια και πάει στα βουνά να πολεμήσει εναντίον των Γερμανών. Σκοτώνεται σε μία μάχη. Η μητέρα του λαμβάνει ένα γράμμα με το τραγικό γι' αυτήν νέο, αλλά δε λυπάται επειδή ο Belo σκοτώθηκε για την πατρίδα.

Festa e Vitit Te Ri (Η γιορτή της πρωτοχρονιάς)[\[11\]](#)

*Ja ma erdhi viti I Ri
sa jam I gëzuar
porsi unë e çdo fërmjë
pres për ta festuar*

*Bora zbardhi tej për tej
fusha edhe male
viti i Ri do të na gjejë
me këngë edhe valle.*

Η χαρά είναι μεγάλη για τον ερχομό του νέου χρόνου και εγώ όπως κάθε παιδί θα το γιορτάσω. Ο τόπος είναι γεμάτος χιόνι και ο καινούργιος χρόνος θα φέρει τραγούδια και χαρά.

The image shows a page of musical notation for five Albanian songs. Each song is presented with a vocal line and a piano accompaniment line. The lyrics are in Albanian. The songs are: PARTIZANE, PER MEMEDHENE, KENGA E HINE PEZES, PARTIZANI NE LWET PDSHKONTE, and FESTA E VITIT TE RI. The notation includes treble and bass clefs, time signatures, and various musical symbols.

- [1] Σύμφωνα με το Προεδρικό Διάταγμα 104 του 1979
- [2] Σύμφωνα με την υπ' αριθμό Γ2/3352/09-11-1983 εγκύκλιο του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.
- [3] Το τραγούδι αυτό υπάρχει στο έκτο cd της σειράς Κρητική Μουσική Παράδοση - Οι πρωτομάστορες (Αεράκης, Κρητικό Μουσικό Εργαστήρι - S.A. 540)
- [4] Το τραγούδι αυτό υπάρχει στο cd Albanie, polyphonies vocals du pays lab. (Inedit, maison des cultures du monde, 1995 - W 260065)
- [5] Ο Xheladin Beqiri γεννήθηκε σε μια αγροτική οικογένεια στο Κοσσυφοπέδιο και ο πατέρας του σκοτώθηκε από τους Σέρβους όταν αυτός ήταν παιδί. Για να επιβιώσει δούλεψε ως περιπλανώμενος εργάτης μετά το θάνατο του πατέρα του. Αργότερα συμμετείχε σε διάφορες ομάδες αντίστασης κατά των Γερμανών. Σκοτώθηκε στις 6 Ιουνίου 1944 πολεμώντας τους Γερμανούς κοντά στα Τίρανα. (ανωνύμου: 2006)
- [6] Το τραγούδι αυτό υπάρχει στο cd Albanie, polyphonies vocals du pays lab. (Inedit, maison des cultures du monde, 1995 - W 260065)
- [7] Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση η σύσταση μαθητικής χορωδίας είναι θεσμοθετημένη με την υπ' αριθμό Γ2/7026/19-12-2001 εγκύκλιο του Υπ.Ε.Π.Θ. σύμφωνα με την οποία «...οι μαθητές μπορούν να συμμετέχουν προαιρετικά στη διοργάνωση μαθητικής χορωδίας και μέχρι 2 ώρες εβδομαδιαίως εκτός ωρολογίου προγράμματος. Στις σχολικές μονάδες όπου βρίσκονται διορισμένοι καθηγητές ΠΕ16, αυτοί αναλαμβάνουν υποχρεωτικά την ευθύνη οργάνωσης της χορωδίας, πράγμα που

αποτελεί τμήμα των καθηκόντων τους και η σχετική απασχόληση συνυπολογίζεται για τη συμπλήρωση ωραρίου ή την ανάθεση υπερωριακής διδασκαλίας.». Αντίστοιχη εγκύκλιος του Υπ.Ε.Π.Θ. για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση δεν υπάρχει.

Σύμφωνα με την παράγραφο 3 του άρθρου 4 του προεδρικού διατάγματος 201 του 1998 (Φ.Ε.Κ. 161 τόμος Α') «...οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν σε δύο ή περισσότερα σχολεία παίρνουν μέρος στις εκδηλώσεις του ενός μόνο σχολείου, που είναι αυτό που έχουν οργανική θέση. Οι αποσπασμένοι και αναπληρωτές παίρνουν μέρος στις εκδηλώσεις του σχολείου στο οποίο διδάσκουν τις περισσότερες ώρες.».

Επίσης στην υπ' αριθμό Γ1/1133/ 9.10.1997 εγκύκλιο του Υπ.Ε.Π.Θ. αναφέρονται μεταξύ άλλων τα εξής: «Όταν οι εκδηλώσεις πραγματοποιούνται ημέρα επίσημης αργίας (π.χ. παρέλαση ανήμερα εθνικής εορτής) οι εκπ/κοί ειδικοτήτων προσφέρουν σε ένα σχολείο υπηρεσία, που είναι αυτό της οργανικής τους θέσης. Εξαιρέση αποτελούν οι εκπ/κοί Φυσ. Αγωγής που συνοδεύουν μαθητές σε παρελάσεις και διδάσκουν περίπου τον ίδιο αριθμό ωρών σε δύο σχολεία, οπότε στις 28 Οκτωβρίου συνοδεύουν τους μαθητές του ενός και στις 25 Μαρτίου του άλλου σχολείου. Σε περίπτωση όμως, που διδάσκουν πάνω από τα 2/3 των ωρών τους σε ένα σχολείο, τότε στις παρελάσεις συνοδεύουν και στις δύο εθνικές εορτές τους μαθητές του σχολείου αυτού. Τα αναφερόμενα στους εκπαιδευτικούς φυσικής αγωγής ισχύουν και για τους εκπ/κούς μουσικής, οι οποίοι παρουσιάζουν τα τραγούδια στις σχολικές γιορτές. Όταν οι εκδηλώσεις πραγματοποιούνται σε ημέρα που δεν είναι επίσημη αργία, (π.χ. σχολική εορτή την παραμονή της 28ης Οκτωβρίου και της 25ης Μαρτίου ή Χριστουγεννιάτικη εορτή στις 23 Δεκεμβρίου) οι εκπαιδευτικοί ειδικοτήτων παρευρίσκονται και παίρνουν μέρος στο σχολείο που διδάσκουν τις περισσότερες ώρες την ημέρα αυτή. Σε περίπτωση που την ημέρα αυτή διδάσκουν τον ίδιο αριθμό ωρών σε δύο σχολεία, τότε παρευρίσκονται στο σχολείο της οργανικής τους θέσης. Ειδικά όμως για τους εκπ/κούς φυσ. αγωγής και μουσικής εξακολουθούν να ισχύουν οι προηγούμενες παράγραφοι.»

[8] Το τραγούδι αυτό υπάρχει στο cd Albanie, polyphonies vocals du pays lab. (Inedit, maison des cultures du monde, 1995 - W 260065)

[9] Στο μυθιστόρημα αυτό ο Ισμαήλ Κανταρέ, παίρνοντας αφορμή από τη ζωή του Αλή Πασά, επιχειρεί μία εις βάθος ανάλυση των μηχανισμών καταπίεσης των Οθωμανών και φέρνει στο προσκήνιο τα μεγάλα θέματα της ανθρώπινης ελευθερίας και αξιοπρέπειας.

[10] Οι Αλβανοί αυτοαποκαλούνται Shqipëtarë, δηλαδή γιοι των αετών.

[11] Το τραγούδι αυτό τραγουδιέται μόνο από παιδιά την ημέρα της πρωτοχρονιάς.